

Maria Husby Enge

Barnevernarbeideres samtale med barn og unge om mistanke for seksuelle overgrep.

Child welfare workers conversation with children and adolescents about suspect of sexual abuse.

Bacheloroppgave i Barnevern (barnevernspedagog)

Veileder: Anne Grytbakk

Mai 2022

Maria Husby Enge

Barnevernarbeideres samtale med barn og unge om mistanke for seksuelle overgrep.

Child welfare workers conversation with children and adolescents about suspect of sexual abuse.

Bacheloroppgave i Barnevern (barnevernspedagog)

Veileder: Anne Grytbakk

Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap

Institutt for sosialt arbeid

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Samtale med barn og unge om seksuelle overgrep kan være krevende for både barnevernsarbeideren og barnet eller den unge. Denne bacheloroppgaven er en litteraturstudie som setter barnesamtalen og seksuelle overgrep i fokus. Problemstillingen som besvares er «Hvordan kan barnevernsarbeidere gjennomføre barnesamtale om mistanke for seksuelle overgrep?». Metoder innen barnesamtalen, eksempelvis Den Dialogiske Samtalem metode, kan være til hjelp for barnevernsarbeideren slik at barnet skal ha mulighet til å fortelle fritt, noe oppgaven viser. Samtale med barn og unge om seksuelle overgrep krever at barnevernsarbeideren tåler å høre det ubehagelige, samt møte barnet med anerkjennelse. Barnet kan på den måten få hjelp og støtte i opplevelsene sine, skape mening og samtidig beholde verdigheten. Barnevernsarbeidere har behov for kunnskap om hvorfor noen barn og unge ikke forteller om overgrepene eller hvorfor det tar lang tid før de forteller. Dersom barnet eller den unge ikke gis mulighet til å fortelle, kan dette videre gi barnet psykiske plager eller et destruktivt forhold til seksualitet i senere tid. Barnets troverdighet i samtaler om seksuelle overgrep er også noe som blir drøftet i oppgaven hvor kunnskap om barns troverdighet kan ha betydning for hva barnevernsarbeideren fanger opp og tolker. Kunnskap om samtaler med barn og unge er viktig i barnevernsfeltet hvor barnet har en rett til å bli hørt etter flere bestemmelser i både barnevernloven og FNs barnekonvensjon, noe som barnevernsarbeideren må etterstrebe. Å tilegne seg kunnskap om samtaler med barn og unge om seksuelle overgrep kan ha viktig overføringsverdi i samtaler med barn og unge som lever under andre utfordrende situasjoner som mishandling, omsorgssvikt eller vold. En skal møte barnet der det er og ta det barnet sier på alvor. Barnet er eksperten på eget liv og opplevelser, noe som må komme frem i samtalen. Barnevernsarbeideren må være tilgjengelig og etterstrebe at barnets perspektiv kommer frem.

Abstract

Conversation with children and adolescents about sexual abuse can be demanding for both the child welfare worker and the child. This bachelor theses are about child interview with children and adolescents about suspected of sexual abuse. The following issue is "How can child welfare workers conduct child interviews about suspicion of sexual abuse?". Methods within the child interview, for example DCM, can be helpful so the child will have the opportunity to tell freely. Conversation with children and adolescents about such topics requires that the child welfare worker tolerates hearing the unpleasant, as well as meeting the child with recognition. Child welfare workers need knowledge about why some children and adolescents do not talk about the abuse or why it takes a long time before they tell. If the child or adolescent is not given the opportunity to tell, this can further give the child mental distress or a destructive relationship with their sexuality. The child's credibility in conversations about sexual abuse is also something that is discussed in the theses where knowledge about children's credibility can have an impact on what the child welfare worker captures and interprets. Knowledge of conversations with children and adolescents is important in the field of child welfare, where the child has a right to be heard according to several provisions, which the child welfare worker must strive for. Acquiring knowledge about conversations with children and adolescents about sexual abuse can have important transfer values in conversations with children and adolescents who live in other challenging situations, such as abuse or violence. The child is an expert on their own life that must emerge in the conversation and be taken seriously. The child welfare worker must be available and strive for the child's perspective to emerge.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	4
1.1 BAKGRUNNEN FOR VALG AV TEMA.....	4
1.2 OPPGAVENS FOKUS OG AVGRENSNINGER.....	5
2. METODE, LITTERATURSØK	5
3. BEGREPSAVKLARINGER	6
3.1 BARNESAMTALEN.....	6
3.2 SEKSUELLE OVERGREP	7
3.3 KOMMUNIKASJON.....	8
3.4 BARN OG UNGE.....	8
5. JURIDISKE RAMMER	8
6. TEORI	9
6.1 SEKSUELLE OVERGREP	10
6.2 BARNESAMTALEN I BARNEVERNET.....	11
7. DRØFTING	16
7.1 HVORDAN KAN MAN MØTE BARN OG UNGE I SAMTALER OM SEKSUELLE OVERGREP?	17
7.2 HVORFOR AVSLØRER IKKE BARN OG UNGE SEKSUELLE OVERGREP?	19
7.2.1 <i>Lojalitet og tillit til overgriper</i>	20
7.2.2 <i>Skam og skyld</i>	20
7.3 HVOR INVOLVERT SKAL BARNET VÆRE I SAKEN?	21
7.4 BARNES TROVERDIGHET.....	22
7.5 KONSEKVENSER AV Å IKKE GJENNOMFØRE SAMTALER.....	24
8. AVSLUTNING	25
9. LITTERATURLISTE	26

1. Innledning

Seksuelle overgrep er et folkehelseproblem (Aasland, 2014; Søftestad, 2018). Fokuset i bacheloroppgaven vil være temaet seksuelle overgrep og hvordan barnesamtalen kan gjennomføres. Problemstillingen som skal belyses er «Hvordan kan barnevernsarbeidere gjennomføre barnesamtale om mistanke for seksuelle overgrep?».

Til å begynne vil det være en beskrivelse av metoden som er brukt. Videre vil det foreligge begrepsavklaring av hva barnesamtalen er, seksuelle overgrep, kommunikasjon, samt barn og unge i denne sammenhengen. Dermed vil de juridiske rammene for medvirkning og samtale med barn beskrives. Hoveddelen av oppgaven er rundt teorier og litteratur som setter seksuelle overgrep og barnesamtalen i fokus, samt en drøfting. Drøftingen vil omhandle hvordan man som barnevernsarbeider kan møte barnet i samtalen ut fra teori og annen litteratur fra både barn selv, og voksne som arbeider med barn og unge i utfordrende situasjoner. Hvorfor barn ikke snakker om overgrepene vil bli drøftet ved å se på ulike faktorer for hvorfor noen barn og unge ikke forteller. Hvor pålitelig og troverdig et barn er vil bli drøftet. Kan vi stole på det barn og unge sier? Til slutt vil det komme en kort beskrivelse av konsekvenser rundt å ikke gjennomføre samtaler med barn, før det kommer en avslutning med oppsummering og videre arbeid innen temaet samtaler med barn og unge om mistanke for seksuelle overgrep.

1.1 Bakgrunnen for valg av tema

I media dukker det noen ganger opp saker hvor barn og unge blir utsatt for seksuelle overgrep. Eksempler på slike saker er Bjugn-saken, som omhandlet seksuelle overgrep i en barnehage, Alvdalsaken, hvor det var snakk om mishandling og seksuelle overgrep i en familie, og ulike overgrep begått gjennom internett. Historier som kommer i dagslys gjennom media skaper reaksjoner både innen felt som arbeider med barn og unge, samt blant folk flest. Seksuelle overgrep og annen mishandling er tema mange vegrer seg for å ta opp og ønsker å holde på avstand. Mange tenker at det ikke skjer i deres nærområde. Dessverre er det slik at flere barn og unge blir utsatt for seksuelle overgrep i ulik grad. Temaet er viktig, og de som arbeider med barn og unge trenger kunnskap rundt hvordan man kan møte barn og unge som har opplevd overgrep. Barneombudet støtter dette ved anbefalinger i ulike rapporter hvor det kommer frem at voksne må ha kunnskap om å se barnets signaler, samt at det bør stilles krav om kunnskap om seksuelle krenkelser og overgrep for de som studerer utdanninger for arbeid

med barn og unge (Lindboe, 2018a, 2018b). Både barnevernsansatte og andre som arbeider med barn og unge bør derfor inneha kunnskap rundt seksuelle overgrep.

Barnevernsansatte må våge å spørre og åpne for at barn og unge kan snakke med de om det de ønsker. Dersom et barn begynner å fortelle om seksuelle overgrep, eller andre vanskelige tema, er det viktig å ta tak i det barnet sier. Kanskje får man kun den ene sjansen hvor barnet eller den unge åpner seg. Barnevernspedagoger har mange samtaler med barn og unge, og ofte har man samtaler om «ubehagelige» tema, som eksempelvis seksuelle overgrep. Det er dermed en viktig kunnskap barnevernspedagoger må ha med seg inn i arbeidet, og kan ha viktig overføringsverdi i samtaler med barn i andre utfordrende livssituasjoner.

1.2 Oppgavens fokus og avgrensninger

I denne oppgaven vil fokuset være på hvordan barnevernsarbeidere kan samtale med barn og unge og hvordan det kan gjennomføres gjennom bruk av Den Dialogiske Samtalemotoden. Barnesamtalen med barn og unge om seksuelle overgrep vil hovedsakelig handle om at barnevernsarbeideren ønsker å snakke med barn og unge hvor det er mistanke om at barnet har opplevd seksuelle overgrep. Det gjennomføres da en strukturert samtale i ulike faser som vil bli beskrevet under teoridelen. Jeg vil i oppgaven ha søkelys på barnet, dog det hadde vært mulig å også se på hva den voksne som gjennomfører samtalen føler og hva de sitter igjen med. På den andre siden er det vanskelig å kun ha søkelys på barnet, da måten den voksne møter barnet og hvilke kunnskaper den voksne sitter med, vil ha stor betydning for hvordan samtalen går og hvordan den voksne tolker informasjonen. Fokuset vil likevel være på barnet og hvordan den voksne kan inneha og ta vare på barnets perspektiv.

2. Metode, litteratursøk

Ut fra den valgte problemstillingen «Hvordan kan barnevernsarbeidere gjennomføre barnesamtale om mistanke for seksuelle overgrep?», er bruk av litteraturstudium en passende metode for å belyse temaet. Litteraturstudie er generering av data uten involvering av deltakere, og dermed er det en ikke-påtrengende metode (Tjora, 2021). En analyserer data som allerede eksisterer og setter det inn i egen kontekst. Barn og unge er i seg selv sårbare grupper å bruke i forskning. Barn og unge som har opplevd seksuelle overgrep er særlig sårbare. Det foreligger derfor flere etiske overveielser dersom man skal bruke barn og unge i forskning og utførelse av intervju. Litteraturstudium gjør da at empirien som brukes i

oppgaven er litteratur andre allerede har skrevet om og noe metoden kan bidra til å sette sammen i ny kontekst som passer det valgte temaet.

Artiklene i oppgaven ble funnet gjennom ulike litteratursøk, samt bruk av snøballmetoden. I tillegg ønsket jeg å bruke noe av det Forandringsfabrikken har publisert. Grunnen til dette er for å se på hva barn og unge som har vært eller er under barnevernet setter søkelys på og hvordan de ønsker å bli møtt i samtale med barnevernet. Det handler da om at det er samlet informasjon fra flere barn og unge, og kan dermed gi et bilde av det barn og unge ser på som viktig under temaet. Selv om Forandringsfabrikken ikke har vitenskapelige kilder, valgte jeg å bruke litteratur fra de for å belyse temaet bredere ved bruk av barns stemme. Jeg velger også å bruke ulike bøker som belyser temaet basert på teori rundt samtaler med barn og unge om vanskelige tema, samt litteratur rundt barn og seksuelle overgrep.

3. Begrepsavklaringer

3.1 Barnesamtalen

Problemstillingen er «Hvordan kan barnevernsarbeidere gjennomføre barnesamtale om mistanke for seksuelle overgrep?». Det er her snakk om en barnesamtale. Barnesamtalen kan gjøres i ulike former, som en evalueringssamtale gjennom skolen, barneavhør hos politiet, samtaler med terapeut eller barnesamtale innenfor barnevernet. Innenfor barnevernet er det flere metoder som kan brukes i en barnesamtale. Det vil i denne oppgaven bli beskrevet om Den Dialogiske Samtalemotoden som er en fasetilnærming for å skape trygghet slik at barnet kan fortelle ut fra fri fortelling. (Gamst, 2017; Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2021). Samtaler med barn og unge innenfor barnevernet kommer ofte ut fra en bekymringsmelding fra noen rundt barnet eller, i noen tilfeller, at barnet selv tar kontakt. Dersom det er mistanke om at barnet er utsatt for seksuelle overgrep, er dette straffbart etter flere bestemmelser i straffelovens kapittel 26 om seksuallovbrudd. I slike tilfeller skal barneverntjenesten involvere politiet. Motsatt, opplyser politiet barneverntjenesten dersom det er anmeldt et forhold om seksuelle overgrep mot barn og unge. Samarbeidet mellom barnevernet og politiet i saker rundt seksuelle overgrep er sentralt, men samtalene de har med barnet kan ha noen ulikheter. Hvor politiet er mest opptatt av innsamling av bevis og uttalelser, har barnevernet agenda om å få et mest mulig helhetlig bilde av barnets omsorgssituasjon og hvordan barnet har det på flere aspekter enn kun de seksuelle overgrepene i seg selv. (Søftestad, 2018; Gamst, 2017). Dersom det er slik at

omsorgssituasjonen er av den art at barnet ikke kan ha den bosituasjonen det har på det tidspunktet, er det barnevernet som undersøker dette (jf. Barnevernloven kapittel 4). Samtaler med barn og unge innen barnevernsfeltet er dermed sentralt for å kartlegge barnets omsorgssituasjon, samt mistanker og avdekking av seksuelle overgrep.

3.2 Seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep omfatter ufrivillige seksuelle handlinger, og er en samlebetegnelse som dekker et bredt spekter (Nesvold, 2021). Det omfatter enhver form for psykisk og/eller fysisk overgrep som er gjort mot et barn hvor overgriper er noen barnet kjenner eller ikke kjenner (Aasland, 2014). I litteraturen og juridisk sammenheng skilles det mellom tre ulike former for seksuelle overgrep. Disse formene refererer Anne Kirsti Ruud (2021) som utuktig atferd, utuktig handling og utuktig omgang. Utuktig atferd omhandler blant annet blotting, onanering foran barnet, barnet blir eksponert for pornografi eller snakking om og forslag til sex fra overgriper. Utuktig handling omfatter fysisk berøring mellom den som forgriper og barnet. Berøringen eller befølingen kan foregå både utenfor og innenfor klærne, samt berøring eller beføling av kjønnsorganer eller bryster. Utuktig omgang er all inntrenging i kroppens hulrom. Under denne kategorien gjelder også onanering både av barnet og av overgriper mot barnet. (Aasland, 2014; Ruud, 2021). Ut fra dette kan man si at de ulike formene for overgrep kategoriserer ulike alvorlighetsgrader for seksuelle krenkelser hvor utuktig atferd handler om hva barnet blir eksponert for og ser av seksuelle handlinger, utuktig handling omhandler berøring og beføling, mens utuktig omgang omhandler inntrenging i kroppens hulrom.

En nyere form for seksuelle overgrep som har kommet i løpet av de siste årene er nettovergrep. Slike overgrep kan dreie seg om grooming, sending av seksuelle bilder og videoer, samt trusler og bestikkelser om at barnet skal sende bilder og videoer. (Søftestad, 2018). I tillegg er det en måte overgriperen kan møte barn og unge utenfor sitt nettverk og nærområde, hvor de kan bli kjent med barnet, og senere møte dem hvor de kan utføre fysiske overgrep. Siri Søftestad (2018, s. 23) definerer seksuelle overgrep som «noe som skjer ut fra overgriperens behov, på bekostning av barnets behov». Gjennom denne definisjonen viser man at det er overgriperen som har maktposisjonen og ansvaret for overgrepene, og barnet har ikke skyld i det som foregår.

3.3 Kommunikasjon

Kommunikasjon handler om å formidle og dele informasjon og ideer (Allott, 2019). I samtaler med barn er det tre overordnede prinsipper for å fremme god kommunikasjon. Det handler om å skape mening for barnet i situasjonen samtidig som at barnets verdighet blir ivaretatt, man anerkjenner barnet og tar det barnet sier på alvor (Ruud, 2021). I kommunikasjon med barn er det viktig å tilpasse seg barnets modenhet og utviklingsnivå slik at barnet forstår informasjonen som gis og hva kommunikasjonen skal omhandle. Kompetanse om hvordan man skal møte et barn og ha en god samtale slik at barnet føler seg ivaretatt i kommunikasjonen er sentralt. Begrepet kommunikasjon omhandler både den verbale kommunikasjonen gjennom språk, samt det non-verbale som kan vises gjennom kroppsspråk, blikk og annen non-verbale gester. Å være observant på både egen og barnets kommunikasjon i samtalen er sentralt.

3.4 Barn og unge

Temaet for teksten er samtaler med barn og unge om mistanke for seksuelle overgrep. I denne sammenhengen er barn og unge mellom 0 og 18 år. Ut fra et barnevernsfaglig ståsted, velger jeg å omfatte barn og unge 0-18 år, som også FN presiserer som barn i konvensjonen om barns rettigheter (Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 1). Jeg vil i teksten variere mellom å bruke barn og unge og kun barn, men de vil omhandle barn og unge med mindre det er presisert en aldersgruppe i en gitt sammenhengen.

5. Juridiske rammer

Barnevernet skal, ifølge lov om barneverntjenester §1-1, sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får riktig hjelp til riktig tid (Barnevernloven, 1992). Dersom et barn lever med seksuelle overgrep, er dette noe som kan skade barnets helse og utvikling, noe som videre gjør at det kan havne under barnevernets mandat.

Mistanker om seksuelle overgrep kan gjøres kjent hos barnevernet gjennom undersøkelsessaker (Barnevernloven, 1992, §4-3). Barneverntjenesten skal undersøke forholdene dersom de har mottatt en bekymringsmelding som gjelder et barn. Ved mistanker

om seksuelle overgrep, kan slike forhold skade et barns helse og utvikling noe som kan gjøre det til en barnevernssak. Mistanker om seksuelle overgrep mot et barn og om det er en barnevernssak avhenger dog av typen sak og om det er slik at foreldre eller foresatte av barnet kan vise seg å ha redusert omsorgsevne.

Dersom barneverntjenesten velger å åpne en undersøkelsessak, er barnets medvirkning sentralt. Barns medvirkning kan man se i Barnevernloven (1992) §1-6 hvor barn og unge som er i stand til det skal ha muligheten til å uttale seg i saker som gjelder en. Bestemmelser om barns medvirkning kan også ses i FNs barnekonvensjon artikkel 12 hvor barnet har rett til å bli hørt i saker som gjelder dem. FNs barnekonvensjon er ratifisert av Norge, noe som gjør at den er likestilt med norsk lov. Ifølge Barnevernloven (1992) §6-3, skal barn som er fylt 7 år og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, informeres og gis anledning til å uttale seg før en bestemmelse tas som berører dem. Gjennom disse tre lovgivningene har barnet en rett til å bli hørt og få muligheten til å uttale seg. Selv om barnet har en rett til dette, betyr det ikke at barnet er pliktig til å uttale seg. (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009). Det er opp til barnet selv om det ønsker å uttale seg. For at barneverntjenesten skal få et mest mulig helhetlig syn på saken, er det sentralt å etterstrebe at barnet kan fortelle om sine opplevelser og erfaringer. Barnesamtalen er dermed sentral i barnevernssaker for å få frem barnets perspektiv.

Ut fra FNs barnekonvensjon artikkelene 34, 35 og 36, skal partene av konvensjonen, herunder Norge, beskytte barn og unge mot seksuelle overgrep, krenkelser, bortføring og annen utnyttelse av barn som går ut over deres ve og vel (Barnekonvensjon, 1989). Norge er altså pliktig til å beskytte barn og unge fra utnyttelse og seksuelle overgrep gjennom ratifiseringen av barnekonvensjonen. Seksuelle overgrep omfattes av straffelovens bestemmelser i kapittel 26, hvor det foreligger ulike kategorier og straffer for handlingene. Bestemmelsene i straffeloven vil dog ikke bli beskrevet i for stor grad da oppgavens fokus ikke er rundt straffen av seksuelle overgrep, men sentral å nevne da det vil foreligge samarbeid med politi.

6. Teori

Videre i oppgaven vil jeg se på hva ulike litteratur skriver om seksuelle overgrep mot barn, samt samtalemotodikken Den Dialogiske Samtalemotoden i en barnesamtale. Kunnskap om seksuelle overgrep med statistikk og ulike kategorier av krenkelser er relevant for å sette

søkelys på hva seksuelle overgrep er og hvorfor det er viktig å ha kunnskap om. I tillegg er det viktig med kunnskap om barnesamtalen og hvordan denne gjennomføres da barnevernsansatte har kontakt med barn og behov for kunnskap om å samtale.

6.1 Seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep er et folkehelseproblem (Aasland 2014, Søftestad 2018). En undersøkelse fra 2019, viser at 6% av ungdom mellom 12 og 16 år opplevde en eller annen form for seksuelle overgrep fra en voksen minst én gang (Hafstad & Augusti, 2019, referert i Bufdir, 2021). Selv om 6% i seg selv kan synes å være et lavt tall, er seksuelle overgrep alvorlige krenkelser et barn ikke skal oppleve. 6% i snakk om slike alvorlige situasjoner som seksuelle overgrep, viser at det er et folkehelseproblem og noe det må arbeides for å forebygge.

Slik det ble nevnt i begrepsavklaringen, omfatter seksuelle overgrep et bredt spekter av ulike ufrivillige seksuelle hendelser (Nesvold, 2021). Det kan omfatte utuktig atferd, utuktig handling eller utuktig omgang, altså alt fra eksponering av seksuelle handlinger eller pornografi til inntrenginger i kroppens hulrom (Aasland, 2014; Ruud, 2021). Seksuelle overgrep inkluderer ulike varianter av overgrepsrelasjoner og overgrepsatferd. De fleste utsatte barn og unge misbrukes av en overgriper, men det er også hendelser hvor barnet misbrukes av flere overgripere, eksempelvis et voksent par, eller hendelser hvor flere barn er involvert (Søftestad, 2018). Saker rundt seksuelle overgrep er komplekst, da det ofte også er slik at barnet eller den unge opplever andre former for krenkelser som omsorgssvikt eller vold (ibid.). Barnevernsarbeideren som arbeider med slike saker må derfor også se på andre forhold i barnets liv, ikke kun de seksuelle overgrepene alene.

Rundt seksuelle overgrep er det også relevant å bemerke seg den økte bruken av internett og sosiale medier. Den økte bruken av internett og sosiale medier kan utfordre barnevernsarbeidere og andre som arbeider med barn og unge utsatt for seksuelle overgrep. Gjennom internettet kan det bli publisert overgrepsvideoer og bilder av barn og unge, hvor de kan spres til et ukjent antall mennesker. Eksponeringer på nett medfører gjentatte overgrep gjennom den første gangen hvor hendelsen konkret fant sted, samt gjennom deling av videoer og bilder (Søftestad, 2018). Det finnes altså flere ulike aspekter ved seksuelle overgrep og krenkelser mot barn og unge.

En kan tenke seg at seksuelle overgrep mot barn skjer ved at det er en ukjent som forgriper seg på barnet. Dette er en myte da de fleste seksuelle overgrep mot barn begås av noen barnet har tillit og kjennskap til (Aasland, 2014). Seksuelle overgrep mot barn og unge kan begås av andre unge, eldre, voksne og av alle kjønn mot både gutter og jenter. Det er ingen fasit for hvordan en overgriper ser ut eller oppfører seg (ibid.), det kan være alt fra en arbeidsledig ustelt far, til en velstelt kvinne med høy samfunnsstatus.

6.2 Barnesamtalen i barnevernet

Barnevernsansatte snakker ofte først med foreldrene om barnets omsorgssituasjon, og når barnevernsarbeideren opplever å ikke kunne hjelpe barnet gjennom foreldrene, er barnet i fokus. «Studier av barnevernets saksbehandling viser at det i barnevernet er liten tradisjon for å snakke med barn» (Wejden, 2005, referert i Gamst, 2017, s. 27). Ulike faktorer kan spille inn. Noen barnevernsarbeidere vegrer seg for å snakke med barn og unge rundt vanskelige temaer, som seksuelle overgrep, i frykt for å skape flere belastninger hos barnet og dermed gi barnet et forhøyet stress og retraumatisering (Gamst, 2017). En annen faktor som blir nevnt i litteraturen er at barnevernsarbeidere mangler kunnskap om seksuelle overgrep og hvordan de skal samtale med barn og unge om dette (Gamst, 2017; Søftestad, 2018). Selv om dette kan være tilfellet, har barnevernsarbeideren behov for å snakke med barnet for å få utdypet informasjon og opplysninger for å kunne skaffe seg et helhetlig bilde av hendelsen og hjelpen barnet har behov for. Dog er intensjonen om å la barnet fortelle om sitt eget liv og sine opplevelser ikke å bruke barnet til å gi fra seg informasjon det ikke ønsker å gi (Gamst, 2017). Man skal gi barnet en mulighet til å snakke om det vanskelige dersom de ønsker dette, men, som tidligere nevnt under juridiske rammer, har barnet en rett til å bli hørt og muligheten til å uttale seg noe barn selv kan velge å fraskrive seg. Kari Marie Trøften Gamst (2017) sier videre at dersom fagpersoner som har med barn og gjøre unnlater å snakke med barn eller unngår å gi de muligheten til å uttale seg, er dette et brudd på barnets rettigheter. Sårbare barn og unge er spesielt utsatt for å bli utestengt og overkjørt, og med lite ressurser å stille opp med for å få frem konsekvenser av vedtak og bestemmelser som tas på vegne av dem. Ut fra dette kan man se viktigheten av å samtale med barn og unge rundt sin egen livssituasjon og opplevelser slik at de kan få hjelp og behandling.

Barnevernet har kontakt med barn og unge som av ulike årsaker lever under stressende forhold og utsatt for omsorgssvikt, mishandling, vold eller overgrep av ulik variasjon og grad.

Det er derfor viktig at barnevernsarbeidere har kunnskap om barn og unge, og ivaretar barna på best mulig måte slik at de kan snakke med barnevernsarbeidere om sine tanker og meninger om egen situasjon. Barnesamtaler i barnevernet kan karakteriseres som institusjonaliserte samtaler da det ikke er snakk om en hverdagslig prat, men en målrettet og strukturert samtale (Jacobsen, 2007).

Videre vil jeg presenterer undersøkelsessamtaler og avdekkende samtaler som Øvreeide har utdypet innholdet i (Øvreeide, 1995, referert i Jacobsen, 2007). En undersøkende samtale har som formål å danne et generelt bilde av barnet. Barnet skal her åpent kunne presenterer seg selv med sine tanker, oppfatninger, følelser og meninger. Barnet har retten til å uttrykke sin mening, men det foreligger ingen plikt for barnet å uttrykke seg. Det er den voksnes plikt å tolke det barnet uttrykker på en ivaretagende måte. Avdekkende samtaler på den andre siden oppstår når det er en alvorlig bekymring om at barnet er utsatt for seksuelle overgrep eller andre former for omsorgssvikt eller mishandling. Barnet har kunnskap om noe barnevernet trenger informasjon om for å beskytte og hjelpe det på best mulig måte.

I samtaler med barn og unge, skal barnevernsarbeideren være til stede i samtalen og ha fokuset rettet mot barnet og det barnet er opptatt av. (Jacobsen, 2007). Barnesamtalen skal være en dialogisk prosess hvor barnevernsarbeiderens kunnskap om utsatte barn er grunnleggende. Det er viktig at fagpersonen ser på barnet som en betydningsfull og likeverdig samtalepartner (Jacobsen, 2007.; Gamst, 2017). Den voksne skal ikke objektivere barnet og se det som en sak eller se på barnet som en mindreverdig informant. Barnet er ekspert på eget liv og sitter med fasiten på sine opplevelser og hvordan de er opplevd. Det er viktig at barnevernsarbeideren viser dette for barnet.

En barnesamtale i barnevernet har ulike fasetilnærminger. Det er viktig at barnet er innforstått med hensikten til samtalen, hva som forventes av barnet og de fysiske rammene for samtalen (Jacobsen, 2007). En samtalemetodikk som ofte er brukt i samtaler med barn og unge om utfordrende tema, og som kan være relevant i samtaler med barn og unge om seksuelle overgrep, er Den Dialogiske Samtalemetoden. Den dialogiske samtalemetoden (DCM) er en samtalemetodikk som skal hjelpe barnevernsarbeideren, eller andre som gjennomfører samtaler med barn, til å holde oversikt og oppmuntre barnet til fri fortelling (Gamst, 2017). DCM har sju faser hvor fasene er i en bestemt rekkefølge for å skape trygghet, kontakt og muligheter for barnet til å fortelle om sine tanker, følelser, erfaringer og opplevelser.

Metodens første fase omhandler forberedelser den voksne bør gjøre før samtalen finner sted. Det handler om å samle informasjon om barnet og saken eller bekymringen. I denne fasen kan det også være relevant å informere barnet om hva det skal samtale om når det kommer til barnesamtalen (Gamst, 2017). Informasjonen vil variere ut fra sakens art. Dersom det er snakk om seksuelle overgrep fra noen i nær familie, kan det ut fra sakens art være hensiktsmessig å ikke informere barnet om samtalens tema. Grunnen er da at familien eller andre rundt kan påvirke barnet til å tie.

Fase 2, 3 og 4 i samtalemetoden omhandler kontaktetablering mellom barnet og den voksne, samt introduksjonen til samtalens tema. Å skape god kontakt mellom barnet og den voksne er sentralt i barnesamtalen for at barnet skal føle seg tryggere, varme seg litt opp til samtalen, samt føle at den voksne er en trygg samtalepartner. Barnet og den voksne kan her presentere seg selv og snakke om nøytrale, hverdagslige tema (Gamst, 2017). På den måten får barnet og den voksne kontakt og en form for relasjon slik at det kan bli mindre stressende for barnet. På den måten kan barnet bli kjent med hvem den voksne er, hva det jobber med og hvorfor samtalen finner sted. Barnevernsproffene i Forandringsfabrikken sier at barnevernsarbeiderne som har barnesamtalen bør vise barnet at de er de viktigste for dem da barnevernet er der for å verne barnet (Barnevernsproffene, 2016). Barnet bør i tillegg informeres om at det ikke må svare på spørsmål det ikke ønsker eller forstår. Barnet vet nødvendigvis ikke hva som forventes og kan ønske å svare på spørsmål fordi de tenker det er forventet av dem.

Introduksjonen av temaet bør gjøres tydelig og åpent, slik at det ikke foreligger noe forvirring om hva som er samtalens hensikt (Gamst, 2017). Barnevernsarbeideren må tørre å spørre barnet om det har opplevd noe det ikke skal oppleve. Barnet har kanskje savnet å bli spurt om det som er opplevd, og har da behov for at noen spør og snakker om det med dem. Dersom den voksne virker usikker og tilbakeholden, kan barnet føle at den voksne ikke tåler det som skal snakkes om og blir tilbaketrucken.

Videre i fasetilnærmingen er hoveddelen av samtalen, fri fortelling. En pekepinn for å se om barnet er klar for å gå videre til hovedtemaet, er om barnet forteller åpent, fritt og spontant om de hverdagslige temaene i kontaktetableringen (Gamst, 2017). Dersom barnet forteller fritt og spontant i kontaktetableringen, kan barnet være klar for å gå til den frie fortellingen om barnesamtalens tema.

I fase 5 skal den voksne stille åpne spørsmål på en ikke-ledende måte. På den måten får barnet mulighet til å fortelle fritt ut fra de åpne spørsmålene (Gamst, 2017). Det er viktig her at den voksne bekrefter, er nysgjerrig og anerkjenner det barnet sier ved hjelp av aktiv lytting (Ruud, 2021; Gamst, 2017). Gjentakelser, oppfølgingsspørsmål og oppsummeringer av det barnet sier kan også hjelpe barnet til å fortelle fritt slik at det kan korrigere det den voksne sier eller legge til mer i fortellingen sin. Oppfølgingsspørsmålene barnevernsansatte stiller må dog ikke komme for tidlig da dette kan avbryte barnet i en tanke (Gamst, 2017). En må være tålmodig og tåle å stå i pause og stillhet da barnet kan trenge tenkepauser for å formulere seg og finne ut hva det skal si. Barn og unge gjennom forandringsfabrikken (2016) bekrefter dette ved at de uttrykker viktigheten av at barnevernsarbeideren lar barnet prate og ikke avbryter eller overtar snakkingen.

Etter den frie fortellingen i fase 5, går en over til den sonderende fase. I denne fasen er målet å klargjøre og utdype temaene barnet har fortalt om, samt komme inn på tema barnet ikke på eget initiativ har gått inn på (Gamst, 2017). Barnevernsarbeideren er i denne fasen mer aktiv utforskende enn kun mottaker av barnets informasjon slik det forelå i fase 5. Den sonderende fasen er også et fint tidspunkt for oppsummeringer og spørsmål rundt det barnet har fortalt som den voksne ikke helt forsto. Dersom det er noe barnevernsarbeideren ikke forstår, kan det være hensiktsmessig å spørre barnet ut fra at det er du som voksen som ikke fikk det med deg, ikke slik at det virker som barnet ikke gjør seg forstått (Gamst, 2017; Ruud, 2021). På den måten kan en minske usikkerheten til barnet.

Ved avslutningen av samtalen, fase 7, er det viktig å avslutte barnesamtalen på en positiv og ivaretagende måte (Gamst, 2017). Det er viktig at barnet har mulighet til å komme tilbake til her-og-nå slik at det kan gå ut av samtalen uten å være full av for mye følelser og stress. Dersom det er sannsynlig at barnet trenger beskyttelse etter samtalen, må det være muligheter til straksvedtak etter endt samtale slik at barnet ikke føler seg utrygg (ibid.). En slik sikkerhetsvurdering bør være klargjort med kolleger og andre samarbeidspartnere før barnesamtalen finner sted.

Det foreligger flere faktorer som kan spille inn på barnets fortellinger og om barnet snakker om hendelsene rundt seksuelle overgrep og overgriper. Faktorer som kan spille inn på barnets fortellinger er barnets troverdighet og pålitelighet. Dersom det er snakk om seksuelle overgrep, viser det i litteraturen at barn sjeldent lyver om slike sensitive tema (Aasland, 2014;

Kvello, 2015; Gamst, 2017; Ruud, 2021). Barns pålitelighet og troverdighet vil jeg komme tilbake til under drøftingen.

Det er ikke alle barn og unge som forteller om seksuelle overgrep eller de kan bruke lang tid til å avsløre slike hendelser og opplevelser. Faktorer som kan spille inn her er lojaliteten og tilliten til overgriper, da overgriper kan være noen i nært nettverk eller familie. Barnet kan også føle mye skam og skyld for det som skjedde da de kan vite at det er galt, men de eksempelvis ikke klarte å si nei (Aasland, 2014; Gamst, 2017; Ruud, 2021). Noen barn kan også være uviten om at det er galt, hvor det må formidles hva voksne og andre ikke har lov til å gjøre mot barn. Overgriper kan også fortelle barnet at de seksuelle overgrepene er en hemmelighet mellom dem som barnet ikke skal si videre. Faktorene skam, skyld, lojalitet til overgriper og hemmeligholdelse vil bli drøftet videre senere i teksten.

I en kvalitativ metaanalyse kom det frem ulike faktorer som kan spille inn på om barnet eller den unge avdekker seksuelle overgrep (Brennan & McElvaney, 2020). Opplysninger til analysen er blitt gjort gjennom 20 år fra 1998 til 2018 for å sette søkelys på hva som kan hjelpe til at barn og unge avdekker seksuelle overgrep. I rapporten er det blant annet fremhevet at dersom barnet har noen det kan stole på, har en god relasjonen til barnevernsarbeideren, at barnet blir trodd på, samt muligheten for å snakke om de seksuelle overgrepene og bli spurt, øker sannsynligheten for at barnet avslører. (Brennan & McElvaney, 2020). Dette er i samsvar med norsk litteratur rundt barnesamtalen. Barnet eller den unge trenger god kontaktetablering med barnevernsarbeideren, føle at det blir trodd på og tatt på alvor, samt gis muligheten til å fortelle. Barnesamtalen er dermed i tilsvar med internasjonale studier hvor barnet får mulighet til å fortelle gjennom fri fortelling, og barnevernsarbeideren tar det barnet sier på alvor.

Fysiske rammer

Når det gjelder fysiske rammer, er det viktig å tenke på møblering av rommet, hvor samtalen skal foregå og bruk av ulike hjelpemidler (Gamst, 2017; Barne- og likestillingsdepartementet, 2009; Jacobsen, 2007). Samtalen bør foregå på et nøytralt sted. Det bør ikke være hjemme hos barnet eller på skolen eller barnehagen. «Dere må prate med oss et sted vi kan prate trygt. Dere må aldri «tråkke inn» så det blir flaut eller utrygt» (Barnevernsproffene, s. 13, 2016). Ved å ha samtalen på et kontor eller ved barneverntjenesten vil skape mer formelle rammer for barnet, samt barnet unngår å bli distraheret av andre. Samtalen bør ikke bli unødig avbrutt

av den voksne ved at noen kommer innom eller at telefonen ringer. Tiden som blir satt av til samtalen bør være fokuset for den voksne slik at barnet har oppmerksomheten.

Stolene i rommet kan være vendt litt mot siden slik at man ikke sitter rett overfor hverandre. På den måten kan barnet styre blikkontakt i større grad og det kan påføre barnet mindre stress (Gamst, 2017). Barnet bør også sitte med luft rundt seg og nær døren slik at det ikke føler seg innestengt. Ved at barnet får mer luft og kan bestemme graden av blikkontakt mer selv, kan det føre til at barnet får større kontroll og mulighet til å ta seg pauser dersom det blir for mye press. Å ha enkle leker eller tegnesaker tilgjengelig kan være nyttig, spesielt for mindre barn. På den måten kan barnet ha noe å fikle med under samtalen og dette kan lette trykket. Å tegne kan også være en form for kommunikasjon hvor barnet kan vise barnevernsansatte hva det ønsker å formidle hvor det kan være vanskelig å finne ord.

Det kan være en trygghet for barnet dersom det kan ha med en støtteperson i samtalen. (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009; Gamst, 2017). Hvem og hvorvidt dette er hensiktsmessig må vurderes ut fra sakens art. I samtaler rundt mistanke om seksuelle overgrep, kan det skape mer stressende situasjon for barnet. Ifølge Forandringsfabrikken (2016) kan det være lurt å spørre barnet om det ønsker å ha med seg noen de stoler på. Barnevernet er ofte en ukjent person og kanskje en ukjent og skremmende virksomhet hvor barnet kan ha behov for trygghet gjennom et kjent ansikt. Støttepersonen i samtalen bør likevel ikke være noen i familien, men det kan eksempelvis være den voksne som barnet har betrodd seg til om overgrepene.

7. Drøfting

Hvordan kan man møte barn og unge i samtaler om seksuelle overgrep? Hvilke faktorer spiller inn i hvorfor noen barn ikke snakker om overgrepene? Kan vi stole på barn og det de forteller om seksuelle overgrep? I hvilken grad skal barn og unge involveres i saker om seksuelle overgrep? Hvilke konsekvenser er det å ikke gjennomføre samtalen? Disse spørsmålene blir belyst og drøftet videre i lys av litteratur. Deler av teorien nevnt ovenfor vil bli brukt i drøftingen, samt Barnevernsproffene i Forandringsfabrikken som forteller om sine opplevelser og tips til barnevernsansatte i møte med barn og unge.

Barneverntjenesten har etter formålsparagraf §1-1 i barnevernloven, plikt til å hjelpe barn og unge som lever i forhold som kan skade deres helse og utvikling (Barnevernloven, 1992).

Barnevernet har på den måten et ansvar for å hjelpe barn og unge som har eller mistenkes å ha opplevd seksuelle overgrep. Selv om barnevernet har et ansvar, er det sentralt med tverretattlig samarbeid, da barnevernsarbeideren ikke skal jobbe alene i saker om seksuelle overgrep. Ved mistanke om seksuelle overgrep, blir politiet og Statens barnehus involvert. Det er utarbeidet rutiner for hvordan barneverntjenesten kan samarbeide med politiet (Det kongelige barne- og familiedepartementet, 2021, s. 124). Disse har ulike roller enn barnevernsarbeideren.

Barnevernsarbeideren har et ansvar for å undersøke barnets eller den unges totale omsorgssituasjon og vedta tiltak som kan være til hjelp for barnet (Søftestad, 2018).

Profesjonen har da mulighet til å vedta ulike tiltak i familien, eller beslutte at barnet eller den unge skal flytte ut av hjemmet (jf. barnevernloven, 1992). På den måten har barnevernsarbeidere en mulighet til å bedre situasjonen til barnet eller den unge som lever med seksuelle overgrep for å gi bedre forutsetninger for fremtiden. Barnevernsarbeideren har også mulighet til å kontakte andre samarbeidspartnere som skole og barnehage som kan få veiledning og råd til hvordan barnet kan møtes og hvilke behov det har. I tillegg kan barnevernet kontakte BUP slik at barnet kan få bearbeidingshjelp. Barnevernet er en viktig aktør for barn som opplever seksuelle overgrep (Lindboe, 2018a), men sakene er komplekse og krever samarbeid med flere instanser.

7.1 Hvordan kan man møte barn og unge i samtaler om seksuelle overgrep?

Seksuelle overgrep som barnet eller den unge opplever fortelles som oftest til personer de stoler på og har tillit til. Det at barnet har noen de kan stole på som de kan fortelle om overgrepene til, kan være til stor hjelp i avdekking av seksuelle overgrep (Brennan & McElvaney, 2020). Dersom barnet tidligere har fortalt om overgrepene til noen de trodde de kunne stole på og vedkommende senere misbruker dette, kan barnet trekke seg mer tilbake og bruke lang tid på å fortelle igjen, om det velger å fortelle.

Barn og unge tester ofte de voksne for å se om de er til å stole på, for å se den voksnes reaksjoner på det de forteller, og for å se om de voksne tåler deres historier og erfaringer (Aasland, 2014). På den måten kan barnet se hvordan den voksne reagerer slik at det kan ta en beslutning om de forteller mer eller holder tilbake. Det er da viktig å møte barnet med åpenhet og være nysgjerrig på det barnet sier. At barnet eller den unge tester menes her at de kanskje

forteller deler av sannheten eller forteller som om det snakker om noen andre, men holder tilbake på det verste i deres opplevelser og erfaringer. Barnet må møtes med sensitivitet, men samtidig må barnevernsarbeideren være tydelig på hva samtalen skal handle om (Gamst, 2017; Ruud, 2021). Dersom barnevernsarbeideren er usikker eller forkaster det barnet sier, kan dette medføre at barnet blir usikkert og trekker seg tilbake. Ved å møte barnet med usikkerhet kan det føle skam og skyld for at overgrepene skjedde da de voksne ikke reagerer slik barnet trenger.

Snakk med barn og unge på en vennlig måte med en mild stemme. Barnevernsproffene gjennom Forandringsfabrikken (2016) fremhever at barnevernsarbeidere som skal snakke med barn og unge om mistanker om vold i hjemmet bør ha en mild og rolig stemme, og ikke snakker med barn og unge, kanskje spesielt mindre barn, med barnestemme. Selv om rapporten er om vold i hjemmet, kan innspill fra Barnevernsproffene ha overføringsverdi til samtaler med barn og unge om seksuelle overgrep. Den voksne må informere og snakke med barnet eller den unge på en slik måte at barnet forstår det som blir fortalt, men det handler da mer om å tilpasse setninger og ord enn å endre stemme.

At barnevernsarbeideren snakker om andre barn og unge som har det vanskelig, kan hjelpe barnet til å ikke føle seg alene med følelsene og erfaringene (Barnevernsproffene, 2016; Barne- og likestillingsdepartementet, 2009). Det kan føles som en lettelse for barnet dersom barnevernsarbeideren forklarer at hun eller ham snakker med mange barn og unge som har opplevd vonde og vanskelige ting som barn ikke skal oppleve. Barnet kan også fortelle om overgrepene på en slik måte at det kan synes barnet snakker om noen andre enn seg selv. Barnevernsarbeideren må ta det barnet sier på alvor (Barnevernsproffene, 2016) og vise at det tror på det barnet forteller (Brennan & McElvaney, 2020). Dersom barnet føler seg trodd og tatt på alvor, kan det hjelpe med bearbeidingen og videre fortelling av hendelsene som gir barnevernsarbeideren større mulighet til å hjelpe.

Etter endt samtale er det viktig at barnet eller den unge informeres om hva som skjer videre med det barnet har fortalt. Samarbeid med barnet om hva som skal fortelles videre er viktig slik at tilliten ikke blir brutt (Barnevernsproffene, 2016; Gamst, 2017). Det er barnet som skal gå ut av samtalen og føle seg trygg etter å ha fortalt om seksuelle overgrep, hvor det kan føles som et svik dersom den voksne bringer informasjonen videre til noen barnet ikke ønsker. På den andre siden er seksuelle overgrep mot barn en kriminell handling, noe som gjør at den

voksne kanskje må ta en beslutning om å fortelle videre uten at barnet sier seg enig. Kommunikasjon og samarbeid om hva som skal meddeles videre er likevel viktig. Det er barnets liv og det bør føle en viss form for kontroll. Dersom barnet ønsker at noe skal deles, bør det også samarbeides med barnet hva som skal deles, til hvem og hvordan det skal informeres videre til andre instanser og hjelpeapparat. Å samarbeide med barnet om hvordan informasjonen skal videreformidles, er også til hjelp for den voksne slik at informasjonen blir riktig formulert og forklart fra barnets side. Barnet bør ha mulighet til å bekrefte og korrigere på sin egen fortelling. Slik får også barnevernsarbeideren frem barnets perspektiv og barnets stemme.

Det er her sentralt å nevne at barnevernet ikke arbeider alene om saker om mistanker for seksuelle overgrep. Barneverntjenesten er pliktig til å samarbeide med andre instanser når det kan bidra til å løse ulike oppgaver. (jf. barnevernloven, 1992, §3-2). Dersom det er mistanke eller avdekket seksuelle overgrep, er samarbeid med politi og Statens barnehus viktig da det er snakk om kriminelle handlinger. Samarbeid med psykologer og terapeuter kan være viktig i en bearbeidingsfase for barnet hvor det kan få hjelp til å håndtere følelser og opplevelsene på en bedre måte. I tillegg til disse, er det relevant å samarbeide med skole og barnehage da de har nær kontakt med barn og unge i hverdagen. Barnevernet får kunnskap om mistankene for seksuelle overgrep først når skaden har skjedd. Det er dermed viktig i flere ledd å samarbeide med andre instanser slik at barnet får mest mulig hjelp og ulike instanser kan brukes i forebygging og bearbeiding av de seksuelle overgrepene.

7.2 Hvorfor avslører ikke barn og unge seksuelle overgrep?

Det kan være flere grunner til at barn og unge ikke forteller om hendelsene de opplever, noe som kan ses som en begrensning for barnevernspedagogen. Noen forteller kanskje aldri om overgrepene. De kan ha gitt hint eller uttrykt seg på sine måter uten at de voksne har oppfattet det (Gamst, 2017, Ruud, 2021; Barnevernsproffene, 2016). Andre grunner til at barn ikke forteller om seksuelle overgrep kan være på grunn av hemmeligholdelse, trusler, lojalitet til overgriper eller skam og skyld. Overgriper kan ha fortalt at overgrepene er noe som skal være mellom barnet og overgriper, at det er hemmelig (Aasland, 2014). Barnet kan da manipuleres til at overgrepene er noe man ikke snakker om og skal forbli mellom dem, eller truet til stillhet. Det kan også være snakk om en hemmelighet innad i familien som de ikke ønsker skal gjøres kjent. Dersom overgrepene blir kjent kan det skape konsekvenser for barnet,

eksempelvis i form av konflikter i familien. Videre vil det bli sett på lojaliteten barnet kan ha til overgriper som kan føre til at overgrepene ikke kommer ut, samt skam og skyld barnet kan føle rundt de seksuelle overgrepene.

7.2.1 Lojalitet og tillit til overgriper

Lojaliteten barnet har til overgriper kan være sterk (Gamst, 2017). Som nevnt under seksuelle overgrep i teoridelen, er den som utfører seksuelle overgrep mot barnet eller den unge ofte noen barnet har kjennskap til fra før. Overgriperen kan være noen i familien, nabo eller andre i nettverket til barnet gjennom fritidsaktiviteter eller en barnevakt. Barnet eller den unge kan derfor ha sterk lojalitet til overgriper. På den andre siden kan barnet også få goder eller nærhet det lengter etter av overgriper. Goder i form av gjenstander eller nærhet kan resultere i at det tar lang tid før barnet forteller. Barn og unge har behov for nærkontakt, også fra voksne (Aasland, 2014). Hvis nærkontakten og omsorgen de får er fra samme person som utøver overgrepene, kan det være vanskelig å fortelle i frykt for også å miste det gode. Denne faktoren er viktig at barnevernsarbeidere har med seg for å lettere kunne forstå barnets tvil, frykt og avventing med å fortelle. Barnet kan også ha lojalitet til overgriper utenfor familien ved at overgriper forteller at dette er en hemmelighet mellom dem (Gamst, 2017). Barnet kan føle seg illojal dersom det forteller noe som de ble fortalt skal være en hemmelighet mellom dem. De kan føle at de svikter overgriper dersom de forteller noen om «hemmeligheten» de hadde/har.

7.2.2 Skam og skyld

Dersom et barn forteller, kan det føle at det er deres skyld ut fra reaksjonene fra de voksne. Reaksjonene de voksne kommer med når barnet forteller, kan være sentral om barnet forteller mer eller tier. Dersom barnet forteller og den voksne blir hysterisk og høylytt, kan barnet tenke at den voksne er sinte på dem og barnet kan føle skyld for hendelsene som skjedde (Aasland, 2014). Foreldre eller andre voksne kan mene godt ved å bli hysteriske og reagere på en høylytt måte da barn og unge ikke skal oppleve slik. Barnet kan likevel føle skam og skyld hvis dette ikke blir informert til barnet på riktig måte da det kan bli forvirret av reaksjonene og tolke at de voksne er sinte på dem.

På en annen side kan barnet føle skam og skyld ved at de ikke klarte å si nei eller fordi de oppsøkte overgriper (Aasland, 2014). Resultatene av dette kan være at de holder overgrepene

for seg selv. «Selv om det alltid er overgriperens ansvar, kan likevel barn føle at det er deres skyld. Det er vi nødt til å ta på alvor.» (Aasland, s. 87, 2014). Barnet kan ha blitt fortalt at det er deres skyld, det var de som ville det. Det er viktig at de voksne rundt barnet informerer barnet på en måte at barnet forstår at det ikke er deres feil (Barnevernsproffene, 2016). Fortell barnet eller den unge at det aldri var deres feil. Selv om de ikke gjorde motstand eller sa i fra, så er det ikke de som skal ha ansvaret og føle skyld og skam for overgrepene.

Den voksne må snakke med barnet og høre hvordan det føler seg, ikke la det sitte alene med følelsene sine. De voksne må tåle å høre på barnets opplevelser og erfaringer. Den voksne som må tåle å høre trenger ikke nødvendigvis å være foreldrene da de ikke skal behøve å være barnets terapeuter. Barnevernsansatte eller andre profesjonelle, som terapeuter, som har kunnskap om samtale med barn og om barns utvikling kan hjelpe barnet med å forstå sin egen historie og sine opplevelser for videre å hjelpe barnet i bearbeidelse av følelsene.

Hvis overgriperen er noen i barnets familie, vil det at barnet tier og fortrenger det gjøre at familiens hemmelighet ikke blir kjent for andre (Søftestad, 2018; Gamst, 2017). Dersom en slik familiehemmelighet blir kjent for andre, kan dette medføre konsekvenser for familien og barnet i form av sanksjoner fra nærsamfunnet. Slike sanksjoner kan føles skammelig for barnet, og barnet kan føle skyld dersom det blir en rettssak og overgriper blir dømt. Videre kan skyldfølelsen til barnet øke dersom familien og andre gir barnet informasjon og kommentarer som peker mot at barnet har gjort noe feil ved å si ifra, eller at overgriper tidligere har truet barnet til taushet. Barn og unge er sårbare, og dersom de som står barnet nær mener at det er barnet som har gjort noe feil, kan dette få psykiske konsekvenser for barnet. I situasjoner hvor barnet har blitt truet til taushet fra familiemedlemmer, eksempelvis foreldrene, og dette kommer frem i samtaler med barnet, medfører dette en vurdering av barnets beskyttelse. Det er viktig at barnet føler seg trygg til å fortelle og at det er beskyttet etter samtalen, slik det ble nevnt under teori av barnesamtalen om straksvedtak.

7.3 Hvor involvert skal barnet være i saken?

Ved eventuelle rettssaker for seksuelle overgrep, er det viktig at man vurderer og er varsom med hvor mye man involverer barnet eller den unge. De skal slippe å føle et ansvar for at overgriperen havner i fengsel eller det blir slutt eller endringer i samvær (Aasland, 2014). Dersom barnet blir for involvert i en eventuell rettssak, kan det føle ansvar og skyld for

konsekvensene overgriperen får. Overgriperen er ofte noen barnet har en relasjon til, noe som kan gi barnet skyld dersom det blir splittelser i familien eller andre konflikter. Barnet har aldri ansvaret for de seksuelle overgrepene (Barnevernsproffene, 2016; Gamst, 2017; Søftestad, 2018; Aasland, 2014), og dette er viktig å få fram til barnet, samt tenke over i forbindelse med involveringen i rettssaker. Voksne har en større forståelse for samfunnets sanksjoner på lovbrudd enn barn. Barnet må derfor informeres på en måte de kan forstå hvorfor overgriperen eksempelvis havner i fengsel. På den andre siden er det også viktig å informere barnet dersom overgriperen ikke får straff da bevisene må være sterke for at saken skal komme gjennom og ikke bli henlagt. Selv om saken blir henlagt betyr det ikke at man ikke tror på barnet. Gjør barnet oppmerksom på at det blir trodd selv om anmeldelsen ikke går videre, da politiet og domstolene arbeider på en annen måte enn barnevernet. Å tilby barnet hjelp og videre prat uansett hvordan saken utarter seg er viktig ved å vise at barnevernet skal verne og hjelpe barn uansett sakens resultat (Gamst, 2017). Det kan da fattes vedtak eller omsorgsovertakelse fra barneverntjenesten.

En skal ikke presse barnet til å fortelle dersom det ikke ønsker eller dersom man ser at barnet ikke er tilgjengelig til samtale om temaet. Dersom barnet virker stresset og urolig, må barnevernsarbeideren vurdere hvilke tema det er etisk forsvarlig å snakke om da barnet bør være innenfor sitt toleransevindu (Baar-Dahl, 2019). Hvis barnet ikke ønsker å snakke eller er for aktivert, kan resultatene etter samtalen være ugyldig da barnevernsarbeideren kan begynne å stille mer ledende spørsmål dersom det ikke får svar fra barnet. Det vil være etisk uforsvarlig av barnevernsarbeideren å presse og fortsette en samtale barnet eller den unge ikke er i stand til å gjennomføre.

7.4 Barns troverdighet

Er barn og unge troverdige i sine uttalelser om seksuelle overgrep? Slik Margrete Wiede Aasland (2014) skriver, lyver barn seg sjeldent inn i vanskeligheter, men heller ut av dem. Videre forteller Aasland for at barn skal kunne lyve om noe, må barnet ha kunnskap eller erfaring om det de lyver om. Slik kunnskap kan være en pekepinn på om barnet fantaserer eller lyver om et seksuelt overgrep. Dersom barnet er på et utviklingsnivå hvor det ikke normalt skal ha kunnskap rundt seksualitet, seksuelle handlinger og/eller det som kommer ut av voksnes kjønnsorganer, lukt, samt hvordan kjønnsorganene forandrer seg ved opphissing, og kan fortelle detaljerte historier, kan dette bety at det barnet forteller er sannhet. (Aasland,

2014; Kvello, 2015; Gamst, 2017). Man må likevel være observant for det barnet forteller, da det kan være en kombinasjon mellom fantasi og virkelighet (Gamst, 2017). Et barn kan fortelle om en fantasihistorie, men det kan også ligge sannhet i historien som barnevernsarbeideren må klare å fange opp. At barnet finner på en fantasihistorie rundt hendelsen kan ses som en forsvarsmekanisme barnet har for å, enten bevisst eller ubevisst, skal kunne komme seg gjennom erfaringene. «Barn kan lyve, og barn kan manipuleres. Bakgrunnen for at de lyver, er som regel at de vil oppnå en fordel eller har noe å skjule.» (Aasland, s. 44, 2014). Barn og unge kan, som tidligere nevnt, skjule de seksuelle overgrepene på grunn av trusler eller konsekvenser ved å fortelle. Til tross for dette er det sjeldent at barn og unge lyver om at det er begått seksuelle overgrep mot dem, da det ikke foreligger noen fordeler for dem ved å lyve.

Barns pålitelighet kan vurderes ut fra måten kommunikasjonen mellom barnet og den voksne er. Ved at barnet får anledning til å fortelle mest mulig fritt, kan barnet ha mulighet til å fortelle sin historie ut fra sitt utviklingsnivå og perspektiv (Gamst 2017). Den voksne må da unngå ledende og spesifikke spørsmål, la barnet fortelle gjennom fri fortelling, jf. teori om barnesamtalen. I vurderingen av påliteligheten til barnet, er det sentralt at den voksne har kunnskap og kjennskap til barnets kognitive modenhet og bakgrunn, samt hvilke forventninger nære voksne har til barnet og omstendigheter rundt saken (ibid.). I forhold til barns minner av traumatiske hendelser, er det vist noen ulikheter. Personer som er velfungerende og har opplevd et traume, husker ofte dette godt, mens personer som lever under mange traumer og mye stress, kan ha større vanskeligheter med å huske. (Kvello, 2015). Slike faktorer kan påvirke detaljnivået i det barnet sier, blant annet rundt tid og sted. Barnets alder kan også påvirke påliteligheten rundt tid og sted på grunn av modenhet og utviklingsnivå. Det er likevel ikke slik at dersom barnet eller den unge ikke klarer å spesifisere tid og sted, at hendelsen er oppfunnet og usann. Kunnskap om barns hukommelse på ulike alderstrinn er en viktig kunnskap barnevernsansatte må inneha i samtaler med barn og unge som opplever traumer og stress ved seksuelle overgrep.

Det er sentralt å nevne at barns pålitelighet og troverdighet under barnesamtalen i barnevernet ikke er like viktig å vurdere. (Ruud, 2021). Det er likevel sentralt å nevne rundt temaet samtale med barn og unge om mistanke for seksuelle overgrep da det kan bli med i vurderingen senere i saken. I tillegg er kunnskap om barns pålitelighet en viktig kunnskap for å hjelpe med å tolke det barnet forteller. Det viktigste under en barnesamtale er å snakke med

barnet, gjøre seg tilgjengelig ved bruk av nysgjerrighet, aktiv lytting og vise empati. Barnevernsarbeideren må være til stede og la barnet fortelle om sine opplevelser fritt. Barnevernsarbeideren kan hjelpe barnet med å skape mening til sin historie på en anerkjennende måte slik at barnet føler seg ivaretatt og med verdigheten i behold (Ruud, 2021). Den voksne skal lytte og stå i barnets historier da dette er et viktig steg for at barnet kan sortere og bearbeide tankene og følelsene sine. Barnevernsarbeideren skal være der for barnet og lytte til det barnet forteller.

7.5 Konsekvenser av å ikke gjennomføre samtaler

Barn og unge glemmer ikke hendelsene, og dersom det ikke blir snakket om, kan konsekvensene bli verre for barnet hvor det ikke får bearbeidingshjelp. Seksuelle overgrep, i likhet med andre traumer, blir værende i kroppen og trenger å bli tatt frem og bearbeidet (Aasland, 2014). Barn og unge som opplever seksuelle overgrep trenger å bli snakket med. De har behov for å fortelle sin historie, og hjelp til å leve videre med erfaringene og opplevelsene. Ved at barnevernsarbeideren støtter og hjelper barnet til å skape mening og sammenheng i sin livshistorie, kan dette hjelpe barnet i bearbeidingsprosessen. Det er ikke nødvendigvis snakk om å glemme det som skjedde med dem, men å kunne ta mer avstand og ha fokus på fremtiden.

Dersom barnevernsansatte unnlater å snakke med barn og unge, er dette et brudd på barnets rettigheter. Det foreligger i barnevernloven og FNs barnekonvensjon at barn og unge har rett til å uttale seg i saker som gjelder dem (Barnevernloven, 1992, §1-6 & §6-3; Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 12). Dersom barnevernsansatte unnlater barnet eller den unge denne retten, foreligger det faglige og etiske aspekter (Gamst, 2017). Barn og unge er sårbare. Barn og unge som har opplevd seksuelle overgrep kan være særlig sårbare for å bli overkjørt og har få muligheter til å stille opp med ressurser for å få frem konsekvenser for bestemmelser og vedtak som blir gjort. Å ikke snakke med barn og unge i saker som gjelder dem kan også føre til feil beslutninger hvor det ikke fremkommer et helhetlig bilde av situasjonen. Barnet har viktig informasjon og er eksperten på eget liv og følelser, noe barnevernsarbeideren trenger kunnskap om for å fatte beslutninger.

8. Avslutning

Seksuelle overgrep er et folkehelseproblem (Aasland, 2014; Søftestad, 2018).

Barnevernsansattes barnesamtale med barn og unge om mistanke for seksuelle overgrep er sentralt. Samtale med barn og unge rundt mistanke for seksuelle overgrep har overføringsverdi til samtaler med barn og unge som lever i andre utfordrende livssituasjoner. Økt kunnskap om samtaler med barn og unge er viktig i en barnevernsfaglig kontekst. Det foreligger ulike begrensninger for barnevernsarbeidere å snakke med barn og unge om seksuelle overgrep da det kan foreligge ulike faktorer til at barn og unge ikke forteller, noe som er blitt drøftet.

Saker om seksuelle overgrep er komplekse, og det kreves tverretattlig samarbeid.

Barneombudet har kommet med ulike anbefalinger for bedre samarbeid mellom barnevernet og samarbeidspartnere. Barnevernsarbeidere har et ansvar for at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får riktig hjelp til rett tid. Barnevernet har dermed et ansvar for å verne barn og unge mot seksuelle overgrep, og barnet må få mulighet til å fortelle fritt om sine opplevelser. Samtaler med barn og unge om mistanke for seksuelle overgrep er viktig, og en kunnskap som det er et stort behov for og som må styrkes. Det foreligger dog begrensninger ved tid, ressurser og avdekking. Seksuelle overgrep mot barn foregår i samfunnet, og det er høyst sannsynlig mørke tall i statistikken. Barnevernsarbeidere må fange opp og snakke med barn og unge som opplever seksuelle overgrep.

9. Litteraturliste

Aasland, M. W. (2014) «... si det til noen ...» *En bok om seksuelle overgrep mot barn og unge*. (3. utg.) Cappelen Damm Akademisk: Oslo

Allott, N. (2019, 30. mai). Kommunikasjon. Hentet fra: <https://snl.no/kommunikasjon>

Baar-Dahl, I. M. (2019). Metoden: Hemmende eller fremmende? - En drøfting av metodebruk i profesjonelle samtaler med barn. Tidsskriftet Norges Barnevern, 96(03). <https://doi.org/10.18261/ISSN.1891-1838-2019-03-02>

Barne- og likestillingsdepartementet (2009) Snakk med meg! – En veileder om å snakke med barn i barnevernet. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/barnevern/q-1156b-snakk-med-meg_web.pdf

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2021, 1. september). Seksuelle overgrep mot barn. Hentet fra: https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Vold_og_overgrep_mot_barn/Seksuelle_overgrep_mot_barn/?_gl=1*d7too6*_ga*MjA2MTE1NDg0NC4xNjIxOTU0NjY5*_ga_E0HBE1SMJD*MTY1MDM2NjM2My4xNC4xLjE2NTAzNjYzNzMuMA..

Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100) Hentet fra: <https://lovdata.no/lov/1992-07-17-100>

Barnevernsproffene (2016) *Klokhet mot vold. Råd til barnevernet*. Hentet fra: https://forandringsfabrikken.no/wp-content/uploads/2021/03/Klokhet_mot_vold.pdf

Brennan, E. & McElvaney, R. (2020) *What helps children tell? A qualitative meta-analysis of child sexual abuse disclosure*. Hentet fra: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1002/car.2617>

Det kongelige barne- og familiedepartementet (2021) *Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven*. (Prop. 133 L (2020-2021)). Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/f325e4de00fb472f85a7a2b94124f531/no/pdfs/prp202020210133000dddpdfs.pdf>

Forente nasjoner. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter: Vedtatt av De Forente nasjoner 20. november 1989; Ratifisert av Norge 8. januar 1991* (Rev. oms. mars 2003 med tilleggsprotokoller). Barne- og familiedepartementet.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf

Gamst, K. M. T. (2017) *Profesjonelle barnesamtaler. Å ta barn på alvor.* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget

Jacobsen, M. (2007) *Barnesamtalen.* Hentet fra:

https://bibliotek.bufdir.no/BUF/101/NKVTSbarnesamtalen2007.pdf?_gl=1*_a1zfhc*_ga*MjA2MTE1NDg0NC4xNjIxOTU0NjY5*_ga_E0HBE1SMJD*MTY1MDgwNjc2OC4xNi4xLjE2NTA4MDgyMTcuMA..

Kvello, Ø. (2015) *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner.* (2. utg.). Oslo: Gyldendal

Lindboe, A (2018a) «*Hadde vi fått hjelp tidligere, hadde alt vært annerledes*». Hentet fra:

<https://www.barneombudet.no/uploads/documents/Publikasjoner/Fagrappporter/Hadde-vi-fatt-hjelp-tidligere-hadde-alt-vaert-annerledes.pdf>

Lindboe, A (2018b) «*Alle kjenner noen som har opplevd det*». Hentet fra:

<https://www.barneombudet.no/uploads/documents/Publikasjoner/Fagrappporter/Alle-kjenner-noen-som-har-opplevd-det.pdf>

Nesvold, H., M., F. (2021, 8. juli). Seksuelle overgrep. Hentet fra:

<https://legehandboka.no/handboken/kliniske-kapitler/akutt-og-mottaksmedisin/tilstander-og-sykdommer/seksuelle-overgrep-og-vold/seksuelle-overgrep>

Ruud, A. K (2021) *Hvorfor spurte ingen meg? Kommunikasjon med barn og ungdom i utfordrende livssituasjoner* (2. utg.). Oslo: Gyldendal

Søftestad, S. (2018) *Grunnbok i arbeid med seksuelle overgrep mot barn*. Oslo:
Universitetsforlaget

Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. utg.). Oslo: Gyldendal

